

**PLAN
FOR
KUNST
KULTUR
OG
PSYKISK
HELSE
2010-2014**

INNLEDNING SIDE 6

PÅ SPORET AV ET HELT LIV ...

ved kulturbyråd Harald Victor Hove
og helsebyråd Christine B. Meyer

KOMMENTAR SIDE 6-9

KUNST OG KULTURFAGLIG FOKUS HAR VERDI I SEG SELV
fra kommunaldirektør Bjørn Holmvik
PROSESS fra seksjonssjef Øyvor Johnson

PLAN FOR VIDEREFØRING AV KUNST, KULTUR OG PSYKISK HELSE 2010-2014

1. INNLEDNING SIDE 11
2. OVERORDNEDE FØRINGER SIDE 12
3. STATUSBESKRIVELSE SIDE 14
4. MULIGHETER OG UTFORDRINGER SIDE 18
5. VISJON, HOVEDMÅL, DELMÅL OG
TILTAK I PERIODEN 2010-2014 SIDE 28
6. BUDSJETT SIDE 36
7. KONKLUSJON SIDE 37

INN H O L D

PÅ SPORET AV ET HELT LIV ...

En person med psykiske problemer må ikke bare ses som pasient, men som et helt menneske med kropp, sjel og ånd. Nødvendig hensyn må tas til menneskets åndelige og kulturelle behov, ikke bare de biologiske og sosiale. Psykiske lidelser berører grunnleggende eksistensielle spørsmål.

(St.prp. 63 (1997-1998) Opptappingsplanen for psykisk helse.)

Opptappingsplanen for psykisk helse er utgangspunktet for arbeidet med Kunst, kultur og psykisk helse i Bergen kommune. Det eksisterer ikke en egen nasjonal plan som sikrer et tilrettelagt kunst- og kulturtilbud til mennesker med psykiske helseplager og det eksisterer heller ingen regionale føringer for denne satsingen. Bergen kommunes plan for tilrettede kunst- og kulturaktiviteter til mennesker med psykiske helseplager representerer derfor et viktig bidrag til videre utvikling av dette fagområdet, som ligger i skjæringspunktet mellom kunst/kultur og psykisk helse.

Bergen bys kunst og kulturmangfold skal komme alle til gode. For å få det til må vi bli bedre på å tilrettelegge for utsatte grupper og tenke blant annet universell utforming i et bredere perspektiv. Universell utforming er ikke bare å bygge ned fysiske barrierer, men handler også om å legge til rette for sosial inkludering og å unngå sosial utestenging. Alle, uavhengig av utgangspunkt, skal ha mulighet til å delta aktivt i samfunnet. Vi vil derfor sørge for at kommunen også kan tilby tilrettede kunst- og kulturtilbud til de som har behov for det.

Kunst og kultur, aktiviteter og opplevelser, tilbys mennesker med ulike behov, i kraft av sin egenverdi. Deltakelse i kulturelle aktiviteter, utforskning og utøvelse av kreative uttrykk – gir et sosialt samspill med andre, noe som igjen kan påvirke vår utvikling som mennesker og som deltaker i et samfunn.

Å uttrykke seg kreativt handler om å se seg selv, sine evner, muligheter og ressurser.

Det handler også om å krysse grenser. Om å fange en tanke, en idé – å se for seg at den kan omformes til uttrykk i form, farge, struktur, rom, lyd eller bevegelse. Å synliggjøre – overfor seg selv og andre – en skaperevne som er ens egen og som gjennom arbeidet blir til et særegent kreativt uttrykk.

Harald Victor Hove
KULTURBYRÅD

Christine B. Meyer
HELSEBYRÅD

INNLEDNING

KUNST OG KULTURFAGLIG FOKUS HAR VERDI I SEG SELV

I snart 10 år har Bergen kommune tilbudt mennesker med psykiske helseplager et genuint tilrettelagt kunst- og kulturtilbud innen ulike kreative uttrykk.

I skrivende stund er vi nær vår 36. utgivelse av tidsskriftet Kraftverk, vi har 3 utgivelser av billedkatalogen Kraftverk bak oss og nr. 4 kommer i jubileumsåret 2011. I tillegg har vi et omfattende kurs- og aktivitetstilbud.

I utgangspunktet var arbeidet med Kunst, kultur og psykisk helse et prosjekt, fra 2001 til 2008, basert på midler fra *Opptappingsplanen for psykisk helse* men i mai 2009 vedtok Bergen bystyre at arbeidet skulle videreføres som en del av Bergen kommunes ordinære virksomhet.

Da det ble åpnet opp for fokus på kunst og kunstnernes betydning innen opptappingsplanen, så jeg muligheten for et unikt samarbeid med helse, og fra min side, også med et sterkt ønske om å involvere kunstnere og kulturarbeidere i sentrale roller i forhold til målgruppen.

Dette er også helt i tråd med tankene i Bergen kommunes kunstplan; *Kunstbyen Bergen 2008-2017*, om å tilrettelegge for flere arbeidsopdrag til kunstnerne i Bergen.

Arbeidet innen kunst, kultur og psykisk helse vandrer i spennet mellom psykisk helse og kunst. Vårt fokus på deltakernes ressurser og interesser innen kunst og kultur viser seg å være et godt grep. Tilbakemeldingene vi får viser oss at det kunst- og kulturfaglige fokuset er viktig – det har en verdi i seg selv og gir deltakerne en opplevelse av at pasient-identiteten kommer i bakgrunnen, noe som igjen er med på gi dem som personer større verdighet.

Tilgjengelighet er en forutsetning for samfunnsdeltakelse og et inkluderende samfunn fordrer at man legger til rette for utsatte grupper – også innen kunst- og kulturuttrykk.

Kunst og kulturplanen for mennesker med psykiske helseplager viser oss både muligheter og utfordringer for neste 4-års periode. Vi har fremdeles en del å ta tak i; kunst- og kulturlivets ressurser kan gjøres enda bedre tilgjengelig for målgruppen og vi har en jobb å gjøre kanskje spesielt med å nå de unge. Samtidig ser vi at både lokalt kulturliv og kulturinstitusjoner i Bergen kan ansføres til å utvikle sin virksomhet til også å omfatte mennesker med psykiske helseplager.

KOMMENTAR

Psykisk helse angår alle, og selv om det tidvis kan være en balansegang å arbeide på tvers av ulike fagtradisjoner, mellom myter og fordommer knyttet til både psykiske lidelser og til kunstneres virke, så er dette et spennende og interessant arbeid.

Kunst, kultur og psykisk helse er unikt på den måten at det gir deltakerne anledning til egenaktivitet, læring og sosialt samspill ut ifra evner og interesser i spennende møter med profesjonelle kunstnere og kulturarbeidere.

Ansvarlig for planprosessen har vært rådgiver Livelin Remme, redaktør Fanny Holmin og seksjonssjef Øyvor Johnson.

Bjørn F. Holmvik
KOMMUNALDIREKTØR

KOMMENTAR

PROSESS

Arbeidet innen Kunst, kultur og psykisk helse gir oss tydelige signaler på at muligheten til å fordype seg i kreativt arbeide, under veiledning av profesjonelle kunstnere, gir innsikt i kunstneriske prosesser, samtidig som det skaper nye rom «å tenke i» for de som deltar.

Det er ingenting som tilsier at denne gruppen har andre ønsker innen kunst- og kultur, egenaktivitet og opplevelser, enn kommunens ordinære målgrupper, men det er et viktig element at tilbudet også her, tilrettelegges ut ifra deltakernes ønsker og behov.

Deltakernes mulighet til å påvirke, til selv å komme med innspill i forhold til aktiviteter og opplevelser innen kunst- og kulturuttrykk, blir viktige element også i videreføringen av kunst, kultur og psykisk helse. Uten at det tar fra oss som tilretteleggere ansvaret for å prøve ut nye uttrykk – selv om de i utgangspunktet ikke har vært etterspurt. En er nødt til å prøve seg fram, også innen smale uttrykk, for å utvikle et godt tilbud til målgruppen.

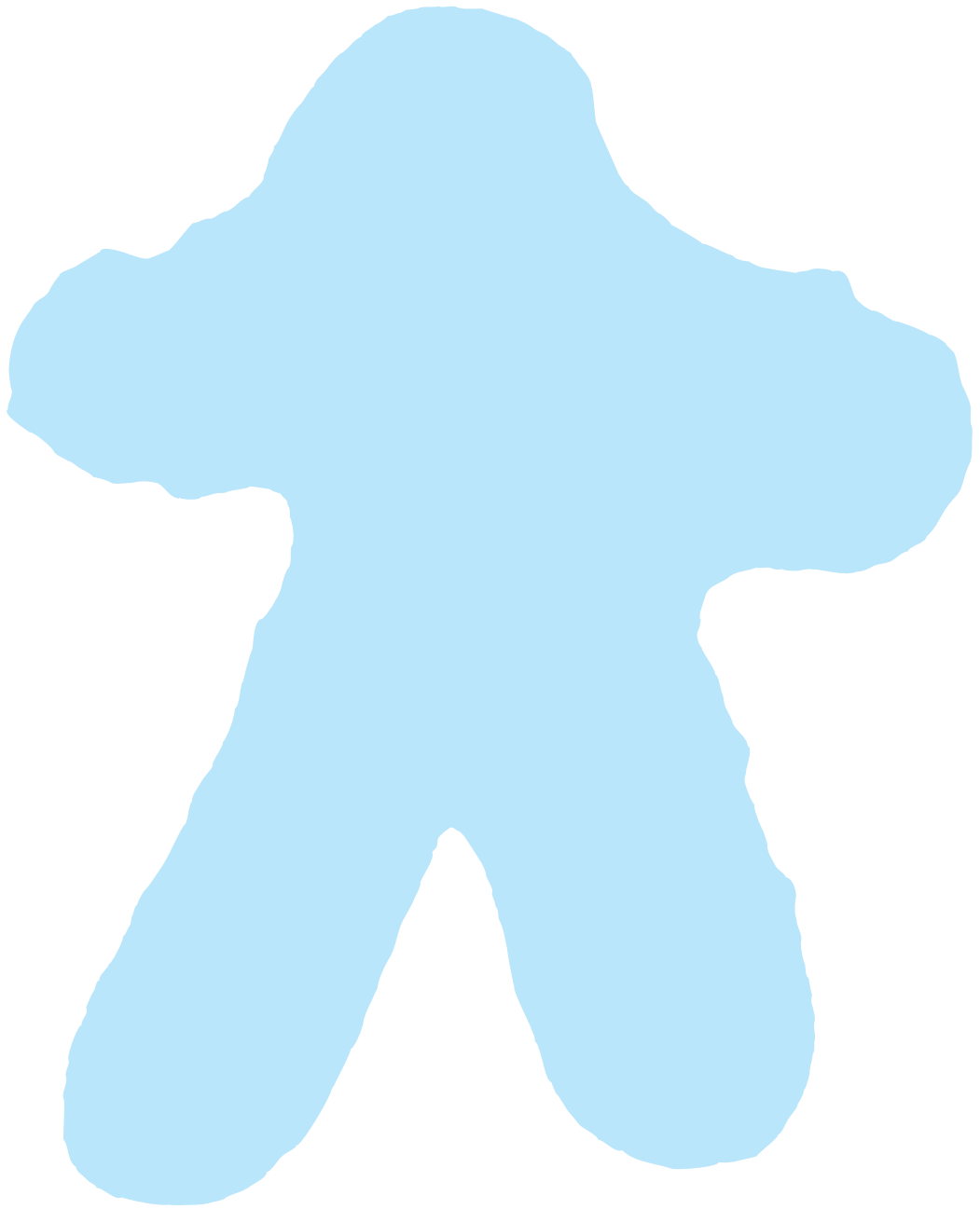
Kulturbyen Bergen er rik og mangfoldig i så måte, Bergen har svært mange profesjonelle aktører, institusjoner og enkeltkunstnere, som kan tilby aktiviteter og opplevelser innen ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk for målgruppen, i samarbeid med kommunen.

For også å kunne tilby målgruppen et kulturtilbud i nærmiljøet ser vi et økende behov for å legge til rette for samarbeid med frivillige lag og organisasjoner. I dette arbeidet ser vi at kulturkontorene er i en nøkkelposisjon med sitt nettverk.

I det videre arbeidet med å kunne tilby et helhetlig tilbud til målgruppen, vil derfor kulturkontorene spille en sentral rolle; som formidler av eksisterende tilbud og tilrettelegger av nye tilbud.

Øyvor Johnson
SEKSJONSSJEF

KOMMENTAR

1. INNLEDNING

1.1 SAMMENDRAG

Mennesker med psykiske helseplager skal tilbys opplevelser, mulighet for egenaktivitet og synliggjøring av egne arbeider inne ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk.

I denne saken konkretiseres Bergen bystyrets vedtak av 25. mai 2009 om ny plan for arbeidet innen Kunst, kultur og psykisk helse.

En sentral målsetting for Kunst, kultur og psykisk helse er å involvere skapende og utøvende kunstnere med ulik faglig bakgrunn i arbeid for, og sammen med, mennesker med psykiske helseplager. En tilbyr ikke kunst- eller uttrykksterapeuter, men blant annet forfattere, billedkunstnere, musikere og teaterinstruktører.

Målgruppen er både mennesker med alvorlige psykiske sykdommer og mennesker med mindre alvorlige psykiske lidelser. Boende i institusjon, bofellesskap eller egen bolig.

Deltakerne nås via institusjon, bofellesskap, psykiatritjenesten, dagsentre og DPS.

Å minske fordommer omkring psykiske lidelser i et allment perspektiv står sentralt.

I regi av kulturkontorene har Kunst, kultur og psykisk helse hatt følgende tilbud til barn og unge i 2009: Klubbkvelder med kulturfaglig innhold, teatergruppe, film- og fotokurs, musikkverksted og sangopplæring, tegne- og keramikkurs. Tilbudet til voksne i målgruppen har vært utgivelsen av tidskriftet Kraftverk og billedkatalogen Kraftverk, Nye Tankerom -kurs innen ulike sjangre og uttrykk, museumsbesøk og konserter. I tillegg kommer et bredt spekter av sjangerbestemte kurs, konserter, forestillinger og kulturarrangement på dagsentrene, basert på midler fra Kunst, kultur og psykisk helse. Planen vil i særlig grad fokusere på videreutvikling av tilbud innen ulike kunstneriske uttrykk, kunnskap og kompetanseheving, informasjonsformidling, samarbeidsstrukturer og inkludering av målgruppen i lokalt kulturliv.

1.2 ANBEFALINGER

Kunst- og kultursatsingen for mennesker med psykiske helseplager skal videreutvikles.

Kulturbyen Bergen har solide faglige ressurser innen ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk som Bergen kommune kan samarbeide med for å tilby opplevelser og egenaktivitet for målgruppen mennesker med psykiske helseplager. Samarbeidet er viktig også i forhold til kunstnerarbeidsplasser da en helt sentral målsetting for arbeidet innen Kunst, kultur og psykisk helse er å involvere profesjonelle utøvere med ulik faglig bakgrunn innen musikk, scenekunst, litteratur og visuell kunst i arbeid for, og sammen med mennesker med ulike psykososiale handikap og psykiske sykdommer.

I tillegg bør kunst- og kulturlivets ressurser gjøres bedre tilgjengelig for målgruppen og kulturinstitusjoner i Bergen bør ansføres til å utvikle sin politikk og sin virksomhet til også å omfatte mennesker med psykiske helseplager. Opptrappingen kan tenkes realisert i en modell hvor kommunen initierer og tilrettelegger for tverrfaglig samarbeid og tilbud i samarbeid med profesjonelle utøvere, kulturorganisasjoner og aktører innen feltet psykisk helsearbeid.

2. OVERORDNEDE FØRINGER

2.1 INTERNASJONALE FØRINGER

På UNESCOs generalkonferanse i 2005 ble det vedtatt en ny konvensjon om å verne og fremme et mangfold av kulturuttrykk. I Str. prp. nr. 76 anmodet regjeringen om Stortingets samtykke til å ratifisere UNESCO- konvensjonen, som legitimerte den rollen en målrettet kulturpolitikk kan spille for å sikre kulturelt mangfold, både nasjonalt og internasjonalt.

2.2. NASJONALE FØRINGER

2.2.1. KULTURDEPARTEMENTET

I St.meld. nr. 48 Kulturpolitikk fram mot 2014. del III «Tiltak og prioriteringer» fremheves det å delta i meningsfulle kulturaktiviteter som medvirkende årsak til økt livskvalitet og som medvirkende årsak til å forbedre evnen til å mestre egen livssituasjon.

St. meld. 48, 2003: Kulturpolitikk fram mot 2014 påpeker at; Regjeringen ønsker en samfunnsutvikling som legger større vekt på de kulturelle og menneskelige verdiene. Dette er et overordnet mål som bør gjenspeiles i kunsten og i øvrig kulturutøvelse. Å delta i meningsfulle kulturaktiviteter kan medvirke til økt livskvalitet og bedre evne til å mestre egen livssituasjon. Det er fremdeles store sosio-økonomiske forskjeller i folket når det gjelder kultur deltakelse. [...] Et overordnet arbeid i det videre er å fremme økende inkludering på kulturfeltet og søke samarbeid mellom flere departement.

Kulturloven (av 1.august 2007) fastla det offentliges ansvar for kulturvirksomhet.

Formålet med loven er å sikre et mangfold av kulturaktiviteter over hele landet, og sikre at alle har tilgang til et profesjonelt kunst- og kulturtilbud. Loven skal gi kultursektoren tyngde og status som offentlig ansvarsområde, på lik linje med andre lovpålagte oppgaver.

Kulturloven påpeker at kunst og kulturtilbudets mangfold bør komme alle til gode. For å få det til må en bli bedre til å tilrettelegge for utsatte grupper.

2.2.2. SHDIR* PÅ OPPDRAG FRA HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENTET

Opptrappingsplanen for psykisk helse (1999-2008) påpeker at det å kunne leve et godt liv og være godt inkludert i samfunnet og den kulturen man er en del av, er et grunnleggende velferdsgode. Kunst og kultur nevnes som viktige kriterier i individets opplevelse av kvalitet i livet.

Mange mennesker med psykiske lidelser mangler dette velferdsgodet i større eller mindre grad. Å kunne delta i meningsfylt aktivitet, å ha muligheter for kulturell og åndelig stimulans og å utvikle seg på egne premisser i et meningsfylt fellesskap, kan gi økt livskvalitet, selvstendighet samt en bedre evne til å mestre eget liv. [...]

Psykiske lidelser berører grunnleggende eksistensielle spørsmål og det er derfor viktig at mennesker, uansett bakgrunn og livserfaring, får muligheter til kulturell og åndelig stimulans og utvikling på den enkeltes egne premisser og i et meningsfylt fellesskap.

Opptappingsplanen for psykisk helse (Sosial- og helsedirektoratet endret i 2008 navn til Helse- direktoratet).

Innen psykisk helsearbeid generelt arbeider man i kommunene ut ifra Veileder for psykisk helse- arbeid for voksne og Veileder for psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene.

2.3. KOMMUNALE FØRINGER

2.3.1. BYRÅDSAVDELING FOR KULTUR, KIRKE OG IDRETT VED SEKSJON KUNST OG KULTUR

Arbeidet med prosjektet konkretiserer intensjonene i vedtatt strategisk kulturplan for Bergen 2003-2013 og kunstknaggen 3: «Kulturelt demokrati» som sier at man skal tilby og tilrettelegge for kunst- og kulturopplevelser og deltakelse for alle.

I Kunstbyen Bergen 2008-2017 presiseres også, i del 3 under «Kunstnerarbeidsplasser». En helt sentral målsetting for prosjektet er å involvere skapende og utøvende kunstnere med ulik faglig bakgrunn innen musikk, scenekunst, litteratur og visuell kunst i arbeid for, og sammen med mennesker med ulike psykososiale handikap og psykiske sykdommer. [...] Hovedformålet er at mennesker som kanskje ikke tidligere har hatt muligheten til selv å arbeide innen ulike kunstuttrykk, skal få tilgang til det og at det er profesjonelle aktører som skal stå for formidling/tilrettelegging.

2.3.2. BYRÅDSAVDELING FOR HELSE OG INKLUDERING VED SEKSJON FOR HELSE OG OMSORG; PSYKISKE HELSETJENESTER

Avdeling psykisk helse i Bergen kommune arbeider etter nasjonale føringer gitt i Veiledere for voksne og barn/unge samt «Plan for psykisk helsearbeid i Bergen kommune 2007-2010» med tilhørende målsettinger. Planen omhandler de siste to årene av den statlige «Opptappingsplan for psykisk helse 1999 – 2008» og de første to årene etter dette.

Planen bygger på Stortingsmelding 25 – 1996/97 og en rekke statlige rundskriv knyttet til denne meldingen.

3. STATUSBESKRIVELSE

3.1. HISTORIKK OG BUDSJETTRAMME

Kunst, kultur og psykisk helse har fra oppstart i 2001 gått fra prosjektstatus til fast virksomhet da dette ble en del av Bergen kommunes ordinære arbeid i 2009.

Kunst, kultur og psykisk helse ble etablert som eget prosjekt i Bergen kommune 1. april 2001.

Prosjektet var et samarbeid mellom Byrådsavdeling for helse og inkludering og Byrådsavdeling for kultur, kirke og idrett – Seksjon for kunst og kultur.

Prosjektets overordnede mål var å fokusere på menneskers ressurser, interesser og engasjement istedenfor sykdom og mangler, og å være synlig på at i et kulturelt demokrati er det ønskelig å tilby tilrettelagte kunst- og kulturopplevelser og deltakelse for alle.

Bergen bystyre vedtok 30. mai 2007 sak 127 – 05 Prosjektplan for videreføring av kunst, kultur og psykisk helse i Bergen kommune fram til og med 2008.

Bergen bystyre tok 25. mai 2009 sak 100-09 Rapport fra Kunst, kultur og psykisk helse i Bergen kommune fra 2005 til 2008 til etterretning, og la denne til grunn for videreføring av prosjektet til en del av Bergen kommunes ordinære arbeid. Det ble fattet følgende vedtak:

1. Bergen bystyre tar rapport for prosjektet Kunst, kultur og psykisk helse i Bergen kommune for perioden 2005-2008 til etterretning.
2. Bergen bystyre legger rapport fra Kunst, kultur og psykisk helse i Bergen kommune fra 2005 til 2008 til grunn for videreføring av prosjektet til en del av Bergen kommunes ordinære arbeid.
3. Bystyret ber om at det fremlegges ny plan for det videre arbeidet.
4. Bystyret forutsetter at statlige overføringer via byrådsavdeling for helse og omsorg fortsatt hovedfinansierer tiltak i dette arbeidet.

Det vises til ovennevnte rapport for Kunst, kultur og psykisk helse 2005-2008 for ytterligere informasjon. Kunst, kultur og psykisk helse har vært finansiert av midler fra Opptrappingsplanen for psykisk helse via Byrådsavdeling for helse- og inkludering.

For 2009 ligger overføringer fra BHO på kr. 1 300 000,- og på kr 620 000,- fra Byrådsavdeling for kultur, kirke og idrett.

3.2. PRESENTASJON AV KUNST- OG KULTURILBUD TIL MENNESKER MED PSYKISKE HELEPLAGER

På de følgende sider belyses arbeidet innen de ulike felt i virksomheten og det gis en redegjørelse av kulturtilbudet til målgruppen.

3.2.1. LITTERATUR

Tidsskriftet Kraftverk – en antologi med dikt og kortprosa av uetablerte skrivere – utgis 4 ganger i året. To nettutgaver og to trykte utgaver. Redaktøren samarbeider med en litteraturfaglig redaksjon. Rundt 100 ulike skrivere har så langt blitt publisert i Kraftverk.

Kraftverk har egne lanseringsarrangement på kafé Landmark i Bergen Kunsthall.

Det arrangeres skrivekurs i samarbeid med dagsentre og aktivitetshus. Nytt av 2009 er nettbaserte skrivekurs, som også når skrivere under innleggelse i eller utenfor Bergen.

3.2.2. VISUELLE UTTRYKK

For å synliggjøre produksjon av visuelle uttrykk utgis hvert andre år billedkatalogen Kraftverk – med fotopresentasjon av utvalgte arbeider. Utvalget foretas i samarbeid med dagsentre, og med en faglig redaksjon av kunstnere.

Kunst, kultur og psykisk helse tilrettelegger ulike tiltak for egenaktivitet innen visuelle uttrykk i samarbeid med dagsentre og aktivitetshus. Prosjektet Tankerom tilbyr flere kurs med profesjonelle kunstnere innen ulike teknikker og uttrykk. Her arbeider og undervises deltakerne, i mindre grupper i kunstnernes atelierer. (Se egen info om Tankerom)

3.2.3. SCENEKUNST

Scenekunstfeltet har bestått av initiering til og drift av en teatergruppe (Åsane) og et teaterkurs for barn/ungdom (Bergenhús/Årstad) samt 2 teateriltak (Fredheim/teaterlek og Amalie/Vestlandske Teatersenter – teaterkurs) for voksne. Høst 2009 ble det nystart av teatergruppe på Fredheim kurs- og aktivitetssenter i samarbeid med Vestlandske Teatersenter og i tillegg ble det arrangert teatertreff på 3 dagsentre, med egnede produksjoner/skuespillere.

I tillegg ble der tilbudt 1 forestilling til barn med autisme/asberger i samarbeid med Fyllingsdalen og Laksevåg kulturkontor.

3.2.4. MUSIKK

Aktivitetskoordinator er behjelpelig med konserter og kulturprogram på dagsentre. Arbeidet inkluderer oppfølging av deltakere og kartlegging av behov for utfoldelse og opplevelse.

Det arrangeres en større konsert i desember hvor dagsentre, deltakere og nettverk inviteres.

Det har i tillegg vært avholdt ulike kurs og aktiviteter i regi av prosjektet. I Tankerom har det vært avholdt kurs i samspill, studioinnspilling, lydredigering, komposisjon/arrangering og låtskrivingskurs samt workshop. Flere av kursene har ført til innspillinger og konsertoppdrag.

3.2.5. **OMVISNINGER**

Samarbeidet med museene ble iverksatt høst 2008 med tilbud om tilrettelagte omvisninger på Kunstmuseene og Sjøfartsmuseet. Høst 2009 omfatter tilbudet Siljustøl museum, Lysverket, Bergen skolemuseum og Rosenkrantzårnet.

3.2.6 **TANKEROM – ET PRØVEPROSJEKT I SAMARBEID MED NAV OG ALF – SENTER FOR ARBEIDSLIVSFORBEREDELSE MED OPPSTART I 2008**

Ideen bak Tankerom er at mennesker i prosjektets målgruppe skal få tilbud om å arbeide med egne arbeider under veiledning av kunstner/musiker i kunstner/musikers egne verksted/studio/øvingsrom. Deltakerne rekrutteres via avdeling psykisk helse, dagsentre, Fredheim, Amalie Skrams hus og NAV. I tillegg rekrutteres flere av deltakerne via deltakerne selv. For 2008 ble tiltaket finansiert med kr. 80 000,- fra kunst, kultur og psykisk helse og kr. 100 000,- fra NAV – for 2009 er tilskuddet fra NAV økt til kr. 450 000,- (tilsvarende 3 APS plasser). ALF – Senter for arbeidslivsforbereidelse er formell tiltaksarrangør. Bergen kommune ved Kunst, kultur og psykisk helse er ansvarlig for kontakt med kunstnere, musikere og deltakerne samt praktisk tilrettelegging og gjennomføring av tiltaket.

3.2.7. **KUNNSKAPSFELTET**

Kunst, kultur og psykisk helse har vært arrangør/samarbeidsarrangør ved interne dialogseminar og nasjonale konferanser og kongresser. Det er holdt foredrag og innlegg på ulike arenaer som dagsentre og treffsteder, interne og eksterne møter samt konferanser.

Det ble gjennomført en brukerundersøkelse med fokus på tilgjengelighet og ønsker i 2006 og en deltakerundersøkelse i 2009.

Lansering av nettsiden *www.kraftverkprosjekt.com* i 2007 ga en kanal for å spre kunnskap til nåværende og potensielle deltakere samt til systemnivå både regionalt og nasjonalt, innenfor ulike fagområder.

3.2.8. **BARN OG UNGE**

Ansvar for tilbud til barn og unge med psykiske helseplager ble lagt til bydelskulturkontorene i 2007. Øremerkede midler ble overført kulturkontorene til formålet – for 2009 ble det overført kr. 500 000,- fordelt på 4 kulturkontor. Bruken av midlene fordrer samarbeid med avdeling psykisk helse og (i noen bydeler) oppvekst om rekruttering.

Iverksatte tiltak er blant annet teatergruppen Friends og fotokurs i Åsane, sangopplæring for jenter 13-16år i Fyllingsdalen, musikkverksted for ungdom og lørdagsklubb for barn med autisme i Laksevåg, filmkurs i Bergenhus/Årstad samt ukentlig klubbdrift med diverse aktiviteter i Fana og Ytrebygda.

3.2.9. DAGSENTRER

I 2008 og 2009 har en søkt å utvikle et nærmere samarbeid med kommunale dagsentre og overført stimuleringsmidler (i 2009 kr. 25 000,-) til hver av de 9 kommunale dagsentre for målgruppen. Midlene har vært øremerket kurs og aktiviteter med en kunst- og/eller kulturfaglig profil. Innholdet i aktivitetene skulle være i tråd med ønske fra brukerne av de lokale treffsted (jfr. brukermedvirkning) og det ble henstilt til at det ble lagt til rette for egenaktivitet. Midlene har vært benyttet til blant annet minikonsert, byvandring og lokalhistoriske turer, innkjøp av aktivitetsmaterieell og utstyr, ulik kursvirksomhet og delfinansiering av turer, konsert/teaterbilletter o.l.

3.3. ORGANISERINGSSTRUKTUR – ARBEIDSGRUPPER, REDAKSJONER OG SAMARBEIDSPARTNERE

Kunst, kultur og psykisk helse er kunst- og kulturfaglig forankret og organisatorisk lagt til Byrådsavdeling for kultur, kirke og idrett ved seksjon kunst og kultur.

Virksomheten er imidlertid tverrfaglig forankret gjennom formalisert samarbeid mellom byrådsavdeling for helse og inkludering og byrådsavdeling for kultur, kirke og idrett på ulike forvaltningsnivåer.

Der er 2 kompetansegrupper med fagfolk innen henholdsvis musikk og scenekunst, og en arbeidsgruppe for prosjektet Tankerom som møtes en til to ganger i året.

Der er utnevnte redaksjoner for tidsskriftet Kraftverk og billedkatalogen Kraftverk. Kunst, kultur og psykisk helse har et omfattende samarbeidsnettverk både på lokalt og nasjonalt nivå innen fagfeltene kunst, kultur og psykisk helse. Dette omfatter kunstnerorganisasjoner, kunstinstitusjoner, enkeltkunstnere og organisasjoner/stiftelser innen psykisk helse. For utfyllende informasjon om dette nettverket vises det til Rapport for Kunst, kultur og psykisk helse 2005-2008. Nedenfor følger en liste over noen av de mest aktuelle samarbeidspartnerne som har vært viktige i prosjektperioden:

Avdeling psykisk helse ved enhetsledere og dagsentre samt kulturkontorene i Bergen kommune, Forfattersentrum, Vestlandske Teatersenter, Landmark-Bergen Kunsthall, Vågsbunnen Fellesatelier/Galleri Vox, Prøverommet – Bit Teatergarasjen, BRAK, AKKS, Norli Bokhandel, Kulturskolen, Griegakademiet, USF Verftet, Proscen, Amalie Skrams hus, FFHS – faglig forum for helse og sosialtjenesten, 31 B i Oslo, Støtte og kontaktcenteret i København, Gallostiftelsen i Danmark og NAV.

4. MULIGHETER OG UTFORDRINGER

4.1. PSYKISK HELSE ANGÅR ALLE

Psykisk helse angår alle og arbeidet innen kunst, kultur og psykisk helse henvender seg til alle innbyggerne i Bergen (og for så vidt i regionen og landet for øvrig) som ønsker å oppnå økt kunnskap innen dette tverrfaglige feltet. Med dette perspektivet som utgangspunkt har arbeidet flere målgrupper. Innen fagene kunst, kultur og psykisk helse, på system og individnivå, og interesserte innen ulike genre av kunstneriske uttrykk og kulturelle aktiviteter.

Nær 1800 mennesker er registrert som brukere av Bergen kommunes tjenester innen avdeling psykisk helse. Ca 500 av disse benytter dagsentre tilrettelagt for målgruppen. Ca 2/3 av disse er over 40år – en god del i aldersgruppen 55-70år.

Å nå fram til potensielle deltakere med tilbud fra Kunst, kultur og psykisk helse er en utfordring i seg selv. Det er spesielt utfordrende å nå ut med informasjon om tilbudene til potensielle deltakere som ikke benytter dagsentre. Spesielt siden informasjon om mulige deltakere er underlagt taushetsplikt i avdeling psykisk helse. Kunst, kultur og psykisk helse er derfor helt avhengig av at avdeling psykisk helse ser det som sitt ansvar og sin oppgave å kontinuerlig videreformidle informasjon om tilbud innen Kunst, kultur og psykisk helse via sitt nettverk og sine medarbeidere til potensielle deltakere.

I tillegg er det grunn til å anta at der er et større deltakerpotensiale utover de som er registrert som kommunens brukere av tjenester innen psykisk helse, spesielt med henblikk på depresjon som regnes som den vanligste psykiske lidelsen i Norge i dag, og som anses som den nye «folkesykdommen».

Man vil i planperioden søke samarbeid med Norsk psykologforening avdeling Hordaland for informasjonsformidling til potensielle deltakere.

4.2. OM Å BALANSERE I ET LANDSKAP AV MYTER OG FORDOMMER

Å etterstrebe respekt i møte med deltakere har vært og er et grunnprinsipp innen Kunst, kultur og psykisk helse. For eksempel er det derfor valgfritt for bidragsytere i tidsskrift og katalog hvorvidt man ønsker å signere sine arbeider. Med fullt navn, under pseudonym eller som anonym. Statistisk sett signerer de aller fleste under fullt navn men det er likevel viktig at deltakerne kan velge dette selv. Synliggjøring er et personlig valg.

Tilretteleggere innen Kunst, kultur og psykisk helse – enten man arbeider i avdeling psykisk helse eller innen kunst og kultur – skal være oppmerksomme på at selv om Kunst, kultur og psykisk helse har minskning av fordommer – og synliggjøring av kreative sider hos mennesker med psykiske helseplager som viktige målsetninger, kan man ikke avkreve at enkeltpersoner skal ha et avklart og åpent forhold til egen psykisk helse.

4.3. DELTAKELSE I LOKALT KULTURLIV

En av anbefalingene på bakgrunn av rapporten: Evaluering av Opptrappingsplanens effekter på kommunenes organisering av psykisk helsearbeid – Kommunalt psykisk helsearbeid.

Organisering, samarbeid og samordning – er at det er grunn til å tro at arbeidet for å skape et godt liv for mennesker med psykiske vansker fremdeles har mye å hente i det lokale kulturlivet.

Kunst, kultur og psykisk helse vil for neste planperiode søke kontakt med kommunens nettverk med kunst- og kulturorganisasjoner med formål om inkludering av målgruppen i generelle kunst- og kulturtilbud.

4.4. KARTLEGGING

Aktivitetstilbudet til Kunst, kultur og psykisk helse skal i størst mulig grad favne mangfoldet i deltakergruppen med henblikk på kunst- og kulturinteresser. Deltakerne skal kunne gjøre seg nytte av tilbudene enten på egenhånd eller sammen med andre. En grundig kartleggingsundersøkelse vil gi bedre innsikt i hvilke type tilbud som faktisk vil treffe målgruppen og hvilke tilretteleggingsbehov man må ta hensyn til i planlegging og drift av aktiviteter.

Det er ønskelig å gjennomføre en ny brukerundersøkelse med kartlegging i første halvår i 2010 for å samle inn opplysninger både om ønskede aktiviteter og eventuelle tilretteleggingsbehov, samt hva brukeren opplever som best egnet informasjonskanal.

På grunnlag av spørreundersøkelsen er tanken å gjennomføre kvalitative tiltak i bydelen ut ifra tilbakemeldingene som blir gitt. Det er også ønskelig å opprette en database til hjelp for fremtidig planlegging og gjennomføring av ulike tilbud.

4.5. DELTAKERMEDVIRKNING

I driften av Kunst, kultur og psykisk helse er man bevisst på deltakernes innflytelse, og anser det som essensielt for kvalitet og seriositet at målgruppen – de som prosjektet er ment for - er med i avgjørelser og utvikling av tilbudet. Deltakerne er viktige samtalepartnere underveis i Kunst, kultur og psykisk helse på alle områder.

Kunst, kultur og psykisk helse har deltakerrepresentasjon i Styringsgruppen, Strategi- og rådgivningsgruppen, i redaksjonen for tidsskriftet Kraftverk, i redaksjonen til billedkatalogen Kraftverk, i kompetansegruppene innen ulike fagfelt og i arbeidsgruppen for Nye Tankerom.

Deltakerne er uunnværlige som tilbydere og idémakere, hva angår innhold og utforming på tiltak. Flere kommer med innspill til nye kurs og aktiviteter underveis i samarbeidet. Ikke minst er de selvfølgelig viktige som deltakere i kurs og aktiviteter samt med tilbakemeldinger på hva som fungerer og hva som ikke fungerer i tilbudene. Også i arbeidet med utforming av denne planen har deltakere kommet med viktige innspill og ønsker om aktiviteter og drift.

Deltakerne er også en viktig informasjonskanal innen sitt nettverk. Gjennom deres omtale av Kunst, kultur og psykisk helse sine tilbud, opprettes kontakt med flere nye deltakere og publikummere.

I planperioden ønsker man i enda større grad å sikre en direkte kommunikasjonskanal med deltakere. Det blir opprettet et deltakerforum som vil være dialogpartner, komme med innspill til driften og ta del i informasjonsarbeidet.

Det vises for øvrig til at brukermedvirkning er en lovfestet rettighet. Det er også et virkemiddel på flere nivå. Blant annet kan brukermedvirkning bidra til økt treffsikkerhet i forhold til utformingen og gjennomføringen av både generelle og individuelle tilbud.

4.6. TANKEROM

Tankerom, som startet i det små i 2008, har hatt kort drift og er fremdeles i innkjøringsfasen, men tilbakemeldingene tyder på at prosjektet har truffet noe svært viktig. Det ser ut som om det å få muligheten til å arbeide med noe man har lyst til, i sitt interessefelt, oppleves som svært positivt. Tankerom viser seg å nå både de som er nysgjerrige på nye uttrykk og de som har spesiell interesse innen ulike kunstneriske eller musikalske uttrykk. Det at det er små grupper bemerkes som positivt. Deltakerne gir tilbakemeldinger på at de får utviklet sine evner og tilegnet seg nye ferdigheter innen det kreative uttrykket de har valgt. I tillegg får flere også mulighet til å synliggjøre det som skapes via miniatustillinger, blogg, innslag på konferanser og arrangement, samt innspillinger og billedkatalogen Kraftverk NO 3.

Kunst, kultur og psykisk helse legger opp til et videre samarbeid med NAV og ALF – Senter for arbeidslivsforberedelse, så sant økonomiske overføringer avklares. Det vil være en fordel for videre utvikling og planlegging av ulike Tankerom om økonomi kan avklares for hele planperioden. På nåværende tidspunkt er dette uklart, men man vil søke å få dette klarlagt innen første kvartal av 2010. En økning i antall involverte kunstnere og deltakere vil være en ønsket utvikling jfr. Kunst, kultur og psykisk helse sitt mål om kunstnerarbeidsplasser og økt tilbud om rom for egenaktivitet til målgruppen. Men en økning vil også medføre adskillig merarbeid jfr. logistikk, oppfølging av kunstnere og deltakere - noe som er viktig å være oppmerksom på i daglig drift.

En økning i håndtering av omfang både hva angår kunstnere/musikere og deltakere vil dog være mulig så sant det ressursmessig legges til rette for det.

Noe av det som fanget NAV sin interesse da ideen først ble lagt fram for NAV i 2007 var at modellen i Tankerom, hvor en i mindre grupper arbeider i kunstnerne/musikers verksted/atelier eller studio er overførbart også til mindre kommuner så sant der bor kunstnere og musikere i kommunen og så sant kommunen har innbyggere med psykiske helseplager.

Dette i motsetning til for eksempel Amalie Skrams hus og Vågsbunnen fellesatelier som i sin form er betydelig ressurs- og kostnadskrevende og derfor mer er et fenomen i større byer.

4.7. OMVISNINGER

Høst 2008 og høst 2009 har kunst, kultur og psykisk helse tilbudt tilrettelagte omvisninger på museer ca. en gang i måneden. De 9 kommunalt drevne dagsentrene i Bergen har ulike åpningsdager/tidspunkt og flere av dem har meldt tilbake at det er ønskelig med større fleksibilitet i tilbudet, slik at de kan velge alternative dager som ikke kolliderer med faste aktiviteter på dagsentrene som for eksempel musikkafé, turdager og lignende. En foreslår derfor en omorganisering av tilbudet slik at de enkelte dagsentre selv tar initiativ via Kunst, kultur og psykisk helse, slik kan en fra sentralt hold formidle kontakt og bestille omvisning til museum/attraksjoner etter ønske. En slik bestillingsordning fra dagsentre bør dog ikke utelukke andre tilbud som for eksempel byvandring, galleribesøk eller verkstedsbesøk i forbindelse med B-OPEN.

4.8. BARN OG UNGE

Veileder for psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene fastslår at: Det psykiske helsearbeidet for barn og unge er et ansvar for kommunen som helhet. Det involverer alle kommunale tjenester som er i kontakt med barn og unge. Barnehage, skole og fritidssektoren er viktige hverdagsarenaer for utvikling av god psykisk helse. (...) For barn og unge innebærer et godt psykisk helsearbeid en helhetlig tenkning og et bredt spekter av tiltak i kommunene, på tvers av de tradisjonelle sektorgrensene. (Sosial- og helsedirektoratet 2007).

Avdeling psykisk helse i Bergen kommune fikk først ansvar for barn og unge i målgruppen i 2005. Kulturkontorene har lang erfaring i å tilby opplevelser og aktiviteter tilrettelagt for barn og unge, men har kun hatt ansvar for tiltak til målgruppen barn og unge med psykiske helseplager siden 2007.

Erfaringene tilsier at selv om det er ønskelig og viktig med tilbud på lokalt nivå, nær der barn og unge bor, er det også behov for bydekkende tilbud som kan tilby mer sjangerspesifikke tiltak som for eksempel teatergruppe, musikkverksted, filmkurs og lignende.

Det er viktig å tilrettelegge for kunst- og kulturaktiviteter og opplevelser tilpasset ønsker og behov hos målgruppen. Noen tilbud er best tjent som bydekkende, andre tiltak er bedre tjent som lokale tilbud; spesielt tilrettelagt for målgruppen eller ved integrering i kulturkontorenes generelle kulturtilbud.

I planperioden vil man derfor etablere en bydekkende samarbeidsgruppe med formål å tilrettelegge for flere tilbud til barn og unge i tillegg til å arbeide for økt integrering i generelle kulturtilbud for barn og unge.

4.9. VEKST I DRIFT OG TVERRFAGLIG ARBEID I PRAKSIS

I planperioden skisseres det en betydelig vekst i drift og aktivitet som fordrer at Kunst, kultur og psykisk helse er klar til å ta i mot en større deltakergruppe. En måte å løse dette på vil være å legge til

rette for praksisplasser via NAV eller ALF – Senter for arbeidslivsforberedelse.

Dette vil være en viktig satsning i forhold til målsetningen om deltakermedvirkning og vil, i noen grad, kunne avhjelpe jfr. vekst i drift.

En vil i tillegg søke å finansiere enkelttiltak i samarbeid med andre offentlige organer og eksterne samarbeidspartnere.

Tverrfaglig arbeid krever at fagansvarlig på kulturkontorene tilegner seg noe kunnskap om psykisk helse. Og at fagansvarlige samarbeidspartnere innen avdeling psykisk helse tilegner seg noe kunnskap om kunst- og kulturarbeid og hva dette innebærer i praksis. Utfordringen i det praktiske arbeidet innen kunst, kultur og psykisk helse ligger blant annet i at det kun overføres midler øremerket tiltak og aktiviteter – ikke midler til nytt personell eller til opplæring/kurs for eksisterende personell. Dette søkes løst ved fokus på kunnskapsformidling og kompetanseheving i planperioden.

4.10. SPENNET MELLOM PSYKISK HELSE OG KUNST – ULIKE FAGTRADISJONER MØTES

Tilbakemeldingene fra deltakerne tyder på at det kunstfaglige som overordnet tankegang lettere gir deltakerne en følelse av at pasient-identiteten kommer i bakgrunnen, og at dette i seg selv er med på å gi mennesker med psykiske helseplager større verdighet. Det at Kunst, kultur og psykisk helse har fokus på ressurser og interesser blir godt mottatt. Medarbeidere opplever at dette handler om at deltakerne blir tatt på alvor ut ifra sine interesser, som ethvert annet menneske som ønsker å delta på kurs eller i en aktivitet. Tilretteleggerne forholder seg kun til de opplysningene deltakerne selv informerer om og tilpasser deretter.

I Kunst, kultur og psykisk helse samarbeider to fagtradisjoner med hvert sitt blikk på hva som skal gjøres på tvers av faggrenser. Kunstnerne og kulturarbeiderne tilrettelegger aktivitet for aktiviteten i seg selv. Helsearbeidere har som formål å hjelpe, og har som regel i sitt system en tanke om at tiltaket skal ha en hensikt. Dette er ikke nødvendigvis en konflikt, man bør bare være oppmerksom på hvilke roller man har i det tverrfaglige samarbeidet.

4.11. ANSVAR

Kunst, kultur og psykisk helse er et samarbeid mellom Byrådsavdeling for kultur, kirke og idrett og Byrådsavdeling for helse og inkludering. I praksis betyr dette at fagarbeidere fra ulike fagtradisjoner skal arbeide mot dette felles målet: Mennesker med psykiske helseplager skal tilbys opplevelser, mulighet for egenaktivitet og synliggjøring av egne arbeider inne ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk.

Avdeling psykisk helse har ansvar for å videreformidle tilbud fra Kunst, kultur og psykisk helse i sitt system, kartlegge ønsker og behov hos sine brukere, rekruttere til tiltak og formidle nødvendige opplysninger om deltakerne til kulturavdelingen. Kulturansvarlig er ansvarlig for tilrettelegging, gjennomføring og oppfølging av tiltaket.

Da Bergen bystyre i møte 25.mai 2009 vedtok at Kunst, kultur og psykisk helse ble en del av Bergen kommunes ordinære arbeid, ble det forutsatt at statlige overføringer via byrådsavdeling for helse og inkludering fortsatt skulle hovedfinansiere tiltak i dette arbeidet.

Det delte ansvaret for Kunst, kultur og psykisk helse skal formaliseres i planperioden mellom kulturkontorene og avdeling psykisk helse. Partenes ansvar skal synliggjøres skriftlig i mål, handlingsplaner, lederavtaler og styringskort. Det tverrfaglige ansvaret må tydeliggjøres og ha særskilt oppmerksomhet.

4.12. SÆRSKILTE HENSYN

4.12.1. ØKONOMI

Kunst, kultur og psykisk helse retter sitt tilbud til en målgruppe som statistisk sett er lite bemidlet. Ikke alle har dårlig råd, men en stor del av deltakerne har begrensede ressurser. Erfaringer med at egenandeler er med på å ekskludere folk fra deltakelse i kurs, workshop eller Tankerom oppstår. Man bør være oppmerksom på dette i fastsettelse av kurskostnad og egenandeler for deltakelse.

4.12.2. DIFFERENSIERTE TILBUD

Målgruppen er sammensatt og deltakerne har varierende grad av begrensninger på grunn av sin sykdom. Erfaringer viser at noen er for syke til å melde seg på eksterne kurs, som Tankerom i kunstnerverksteder. For disse er det vesentlig at tilbudet kommer gjennom dagsentre eller andre kjente arenaer. For andre vil det nettopp være en vesentlig kvalitet at kurset ikke foregår på dagsenteret, men nettopp i kunstners verksted. Kunst, kultur og psykisk helse ønsker å opprettholde et tilbud som kan ivareta begge disse skisserte ytterpunktene. Det samme gjelder ved arrangering av opplevelser som konserter og forestillinger. Valg av arena vil være til kontinuerlig vurdering.

4.12.3. TRANSPORT, TILGJENGELIGHET, LEDSAGERE

Deltakere som bor i bofellesskap eller institusjoner, vil være i en situasjon der de er avhengige av særlig tilretteleggelse. utfordringer her kan være behovet for særskilt transport, tilgjengelighet i lokalsamfunn kontra sentraliserte tilbud, behov for ledsager, og tidspunkt på dagen som passer i forhold til ledsager eller pga sykdomsbilde. Kunst, kultur og psykisk helse har i sin struktur generelt sett ikke mulighet til å påta seg ansvar for organisering av ledsager/følge eller transport. Dette må gjøres av nettverket den enkelte deltaker har privat eller gjennom avdeling psykisk helse. En god dialog mellom Kunst, kultur og psykisk helse og andre instanser kan likevel være til hjelp for avklaring av en rekke slike praktiske hensyn.

Det vurderes å arbeide for å opprette et samarbeid med Frivillighetssentralen om denne type praktiske tjenester for deltakere. Man bør også sørge for en tettere dialog med bydelene for samarbeid og informasjon via støttekontaktordningen.

4.12.4. FORPLIKTENDE DELTAKELSE

En rekke av kurstilbudene i Kunst, kultur og psykisk helse har en lav kostnad for deltakerne.

Dette kan i blant få den bivirkningen at noen melder seg på kurs som de så ikke følger opp og deltar på. Et annet aspekt er at pga sykdom er det også ofte noe ekstraarbeid med oppfølging av kursdeltakelsen, frafallet kan være stort. Et kontinuerlig oppfølgingsarbeid og en tett dialog med deltakerne avhjelper denne situasjonen. Man må hele tiden være bevisst på at man tilrettelegger for en utsatt gruppe mennesker som faktisk er syke og man må derfor ta høyde for det, ved å lage interne drifts-rutiner for oppfølging, ventelister, reserveplasser til kurs m.m. Dette kan være tidkrevende men er noe man hele tiden må ta høyde for i planlegging og gjennomføring av tiltak til denne målgruppen.

4.12.5. ARENA FOR AKTIVITET

For å kunne tilby ulike typer kreativ virksomhet er det viktig med tilrettelagte lokaler for egenaktivitet og grupper. En del av de kommunale dagsentre i Bergen mangler dette. Det er nødvendig at man ved flytting av dagsentre til nye lokaler er oppmerksom på behovet for fysisk flere rom, i tillegg til fellesareal.

Et inkluderende felleskap handler om å tilrettelegge for spesielle grupper – inn i fellesskapet.

Eksklusive tilrettelagte tiltak er viktig i forhold til målgruppen, men det er også viktig at man tenker fleksibilitet i en større sammenheng for eksempel ved planlegging av nye arenaer som kulturhus. I planleggingsfasen for nye kulturbygg er det viktig, i tillegg til universell utforming, at det også tilrettelegges rom for egenaktivitet innen kunstneriske uttrykk for ulike grupper.

4.12.6. UNIVERSELL UTFORMING

Universell utforming er en strategi for planlegging og utforming av omgivelsene for å oppnå et inkluderende samfunn med full likestilling og deltakelse og like muligheter for alle.

Et sentralt punkt ved universell utforming er å oppnå tilgjengelighet og brukbarhet for personer med nedsatt funksjonsevne gjennom hovedløsningene som kan brukes av alle.

Universell utforming inneholder et sterkere likestillingskrav enn begrepet tilgjengelighet.

Tilgjengelighet er en forutsetning for samfunnsdeltakelse og Deltaking for alle – universell utforming Fylkesdelplan 2006–2009 fremhever i vedlegg 2 Faktorer som kan fjerne barrierer for de med nedsatt funksjonsevne av læringsmessig / psykisk sosial art blant annet; Tilgang til sosiale og kulturelle arenaer og aktiviteter, dagtilbud, transport og autorisasjon / bekreftelse av rett til følge og holdningsendrende tiltak.

Problemstillinger i forhold til nedsatt funksjonsevne på grunn av psykiske helseplager og utfordringer knyttet til tilrettelegging for mennesker med psykiske helseplager er dog ikke problematisert i; Norge universelt utformet 2025 – Regjeringens handlingsplan for universell utforming og økt tilgjengelighet 2009-2013.

Dette kan ha sin bakgrunn i at begrepet nedsatt funksjonsevne og hva man legger i det ikke er definert hverken i regjeringens handlingsplan eller i FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Universell utforming er ikke bare å bygge ned fysiske barrierer, men handler også om å legge til rette for sosial inkludering og å unngå sosial utestenging.

FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne ble vedtatt av FNs generalforsamling 13. desember 2006. Formålet med konvensjonen er å sikre mennesker med nedsatt funksjonsevne full og likeverdig rett til å realisere sine menneskerettigheter.

4.13. ERFARINGSFORMIDLING – ET MULIG FRAMTIDIG KOMPETANSESENTER?

Kunst, kultur og psykisk helse arbeidet i Bergen er unikt i sin sammenheng i Norge.

Flere kommuner i Norge har tilbud innen ulike kreative uttrykk tilrettelagt for mennesker med psykiske helseplager, men få tilrettelegger tilbud over et slik bredt spekter, med fokus på genre, aktivitetens innhold, og tydelighet i forhold til kunst, kultur og profesjonelle aktører som i Bergen.

FOLK 2, et meget omfattende femårig regionalt kultur-helse prosjekt tilknyttet Nord Trøndelag søker å belyse sammenhenger mellom kunst, kultur og helse og hvordan kunst og 16 kulturelle aktiviteter kan brukes i behandling, rehabilitering, aktiv omsorg og folkehelsearbeid.

I motsetning til FOLK2 har Kunst, kultur og psykisk helse arbeidet i Bergen fokus på tilbud til målgruppen om opplevelser, aktivitet og synliggjøring innen kunstneriske og kulturelle uttrykk, uavhengig av behandling og eventuelle terapeutiske effekter.

Tankerom fanget NAV sin interesse da modellen, hvor en i mindre grupper arbeider i kunstnerne/musikers verksted/atelier eller studio, er overførbar også til mindre kommuner så sant der bor kunstnere og musikere i kommunen og så sant kommunen har innbyggere med psykiske helseplager. Dette i motsetning til for eksempel Amalie Skrams hus og Vågsbunnen fellesatelier som i sin form er betydelig ressurs- og kostnadskrevende og derfor mer er et fenomen i større byer.

Et av tiltakene under delmål 3. Kunnskap og kompetanseheving beskriver behov for samarbeidsrelasjoner og erfaringsformidling til kommuner og miljø utenfor Bergen.

Da Kunst, kultur og psykisk helse arbeidet er i en særstilling i nasjonal sammenheng anser en det som en viktig oppgave å samle, strukturere og formidle erfaringer og kunnskap fra dette tverrfaglige arbeidet.

Det arbeides jevnt med å etablere flere arenaer for samarbeid og kontakt med ulike kompetansemiljøer innen kunst/kultur og psykisk helse på regionalt og nasjonalt nivå.

Kunst, kultur og psykisk helse har tradisjon for godt utviklet nettverk og gehør blant deltakerne og brukerorganisasjonene, noe som bidrar til at brukerens perspektiv bringes inn i kunnskapsutviklingen. Man anser det som essensielt for arbeidet innen Kunst, kultur og psykisk helse at bruker-

medvirkning fortsatt utøves og innarbeides på alle nivå.

En framtidig mulighet for Kunst, kultur og psykisk helse vil være å legge til rette for et nasjonalt kompetansesenter for denne type tverrfaglig arbeid.

Staten bør i større grad bidra til å styrke regionale kompetansemiljø, og følge opp kommunale og fylkeskommunale satsinger. Kunst, kultur og psykisk helse er et konkret resultat av satsingen innen Opptrappingsplanen for psykisk helse (1999-2008) og intensjonene i St.meld. nr. 48 Kulturpolitikk fram mot 2014. del III «Tiltak og prioriteringer» hvor det fremheves at det å delta i meningsfulle kulturaktiviteter anses som medvirkende årsak til økt livskvalitet og som medvirkende årsak til å forbedre evnen til å mestre egen livssituasjon.

NIBR rapporten: Evaluering av Opptrappingsplanens effekter på kommunenes organisering av psykisk helsearbeid – Kommunalt psykisk helsearbeid. Organisering, samarbeid og samordning, påpeker at det er grunn til å tro at arbeidet for å skape et godt liv for mennesker med psykiske vansker fremdeles har mye å hente i det lokale kulturlivet.

I et helhetlig perspektiv er det viktig at nasjonale funksjoner og oppgaver geografisk plasseres der de faglige miljøene og nettverkene er best rustet til å ivareta slike oppgaver.

4.14. VIRKSOMHETENS KUNST OG KULTURFAGLIGE FORANKRING

Kunst, kultur og psykisk helse har i årenes løp utviklet et omfattende samarbeidsnettverk hva angår kunstnerorganisasjoner, kunstinstitusjoner, enkeltkunstnere og organisasjoner/stiftelser innen aktuelle fagfelt. For utfyllende informasjon om dette samarbeidet og nettverket vises det til Rapport for Kunst, kultur og psykisk helse 2005-2008 og vedlegg 7.

Der er fremdeles utviklingspotensiale i forhold til samarbeid med eksisterende nettverk men Kunst, kultur og psykisk helse har også store muligheter hva angår samarbeid med nye aktører innen ulike kunstarter i Bergen så vel i forhold til produksjoner og oppdrag til kunstnere og kunstinstitusjoner, som i forhold til samarbeid knyttet til egnede visningsarenaer for produksjoner skapt i regi av Kunst, kultur og psykisk helse.

Kunst, kultur og psykisk helse anser det som viktig å medvirke til at målgruppen får et profesjonelt kulturtilbud, gjør seg kjent med og får et positivt forhold til alle kunst- og kulturuttrykk. Byens kunst- og kulturressurser skal gjøres tilgjengelige for målgruppen og det skal utprøves produksjon av formidlingsprogram innen ulike kunstarter, som tilbud på dagsentre og DPS, i en lignende modell til det som gjøres innen skolesekken og bæremøen.

Arbeidet innen kunst, kultur og psykisk helse er spennende og kan åpne nye former for samarbeid innen ulike kunstarter, samtidig som det gir nye muligheter for finansiering, formidling og tilrettelegging for nye publikumsgrupper.

Mye av arbeidet i forhold til målgruppen er individbasert, man forholder seg til målgruppen som enkeltpersoner, som deltakere i ulike kurs og aktiviteter, og som utøvere innen ulike uttrykk (litteratur, visuelle uttrykk, scenekunst, musikk). Deltakerne får nærkontakt med utøvere innen ulike kunstarter; forfattere, kunstnere, instruktører og musikere, og får på denne måten møte den profesjonelle utøver og blir involvert i et skapende arbeid.

Kunst/kulturopplevelser og aktiviteter beskrives ofte som viktige kriterier i individets opplevelse av kvalitet i livet. Det er også erfaringer en sitter igjen med etter noen års arbeid innen kunst, kultur og psykisk helse.

Den viktigste ressursen i dette arbeidet er menneskene som deltar, både deltakerne i målgruppen og kunstnerne de møter. Det er ofte i de konkrete møtene med profesjonelle utøvere det skjer mye spennende. Deltakerne blir utfordret i arbeid med tekst, form, farge, lyd og samspill med andre mennesker, både i forhold til andre deltakere og til kunstnerne som formidlere. Selve formidlingsformen, spesielt innen egenaktivitet, er aktiviserende i sin form og deltakerne blir på denne måten aktive utøvere i samspill med kunstnere og andre deltakere.

Kunst, kultur og psykisk helse har gitt, og kommer til å gi, adskillige oppdrag til byens kunstaktører i årene framover. I kortere eller lengre engasjement innen monologisk og/eller dialogisk kunstformidling, ved ordinær kursvirksomhet, innen Tankerom og som tilbud om forestillinger og konserter av ulik art.

5. VISJON, HOVEDMÅL, DELMÅL OG TILTAK I PERIODEN 2010-2014

Bergen skal være blant Nordens fremste arenaer for nyskapning, modighet, åpenhet og kreativitet.

Ref. Ny kulturstrategi 2003-2013

5.1. VISJON FOR KUNST, KULTUR OG PSYKISK HELSE

Bergen skal være en nasjonal spydspiss i arbeidet med å tilby kunstneriske og kulturelle aktiviteter og opplevelser til mennesker med psykiske helseplager.

Strategier:

- Skapende og utøvende kunstnere skal involveres i arbeid for, og sammen med, mennesker med psykiske helseplager
- Egenaktiviteten innen ulike kunst og kulturuttrykk skal styrkes
- Profesjonelle aktører skal stå for formidling og tilrettelegging.
- Ordinære tilbud og ordninger skal gjøres mer tilgjengelige
- Økt samordning mellom fagområder

5.2. HOVEDMÅL

Kunst, kultur og psykisk helse skal stimulere til kunstnerisk og kulturell vekst ved å fokusere på menneskers ressurser, interesser, engasjement og muligheter.

Mennesker med psykiske helseplager skal tilbys opplevelser, mulighet for egenaktivitet og synliggjøring av egne arbeider innen ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk.

Kunst, kultur og psykisk helses kunnskap og kompetanse skal formidles til kommuner, nettverk og miljø utenfor Bergen.

5.3. DELMÅL OG TILTAK

5.3.1 DELMÅL 1: KUNST/KULTURAKTIVITETER OG OPPLEVELSER

Kunst, kultur og psykisk helse skal ha et variert kunst- og kulturtilbud til mennesker med psykiske helseplager. Tilbudet omfatter egenaktivitet innen en rekke kunstarter og et bredt spekter av kulturelle opplevelser. Gjennom produksjoner av ulike kunstneriske uttrykk skal deltakelse og utfoldelse synliggjøres.

LITTERATUR

Tidsskriftet Kraftverk er etablert som et solid tilbud for skjønnlitterært interesserte, både i og utenfor målgruppen. Bidragsmengde og tilstrømmingen av nye skrivere er i jevn vekst.

Tiltak litteratur

1. Arbeide for økt samarbeid/nettverksbygging med Forfattersentrum og andre instanser i Bergen på litteraturfeltet, som Skrivekunstakademiet og UIB.
2. Tilrettelegge for økt deltakelse blant skriverne og synliggjøring av skrivers arbeid gjennom etablerte publiseringer og kulturarrangement.
3. Tilrettelegge for treffpunkter mellom skrivere i målgruppen og profesjonelle forfattere gjennom arrangementer som forfatterbesøk og litteraturformidling på dagsentre og DPS.
4. Utvikle flere kurstilbud i samarbeid med profesjonelle forfattere så som skrivekurs innen ulike litterære sjangre, nettkurs og workshops.
5. Arrangere Kraftverk Litteraturfestival, der kongstanken i program meringen er møtene mellom skrivere in spe og etablerte stemmer. (2012/2013)

MUSIKK

Innen musikkfeltet arrangeres det konserter med profesjonelle utøvere både på dagsentre og i større fora. De fleste tilbudene om egenaktivitet er gitt som kurs i samspill, låtskriving og lydredigering/studiokurs i prosjektet Tankerom.

Tiltak musikk:

1. Utvikle produksjon av formidlingsprogram med profesjonelle utøvere innen ulike musikalske uttrykk til dagsentre, DPS og bofellesskap.
2. Videreutvikle nettverk med profesjonelle musikere og aktører på musikkfeltet for å kunne tilby et sjangermessig bredere tilbud innen kurs og minikonserter.
3. Økt nettverkssamarbeid med profesjonelle musikere, institusjoner og interesseorganisasjoner innen musikkfeltet.
4. Tilrettelegge for økt rekruttering gjennom kartlegging og oppsøkende virksomhet.
5. Lansere Kraftverk musikk på nett, opprette musikkredaksjon med profesjonelle musikere som skal vurdere og godkjenne innsendte bidrag for ev nettlansering i regi av Kunst, kultur og psykisk helse.
6. Amatørkonserter, workshop og miniturné på dagsentre og bofellesskap med deltakere fra samspillkurs – i samarbeid med kursholderne.
7. Tilrettelegge for allsangaktivitet / sosiale musikalske treff ledet av profesjonelle utøvere. Opplæring av ansatte og brukere på dagsentre jfr. musikalske treff.
8. Formidle ulike tilskuddsordninger innen musikk til målgruppen.

SCENEKUNST

Hovedsatsingene innen scenekunstfeltet har vært initiering og drift av ulike teatergrupper for barn/ ungdom og voksne. I 2009 har man arrangert teatertreff med visninger på dagsentrene.

Tiltak scenekunst:

1. Iverksette flere tilbud om egenaktivitet som kurs, workshops m.m. innen ulike sjangre av scenekunstfeltet – i samarbeid med profesjonelle instruktører.

2. Arbeide for et utvidet samarbeid og nettverksbygging med andre instanser i Bergen på scenekunstheltet, som Bit-Teatergarasjen, Prøverommet, Wrap og Proscen.
3. Formidle programtilbud med profesjonelle produksjoner av mindre format innen ulike scenekunstuttrykk for visning på dagsentre og DPS.
4. Videreføre formidling av tilbud om profesjonelle scenekunst-opplevelser på egnede arenaer.

VISUELLE UTTRYKK

Billedkatalogen Kraftverk, med utgivelse hvert andre år er det bærende element innen synliggjøring av visuelle uttrykk. I tillegg har det vært avholdt enkelte kurs i samarbeid med dagsentre og Tankerom innen maleri, illustrasjon, foto og grafikk og film i 2008/2009.

Tiltak visuelle uttrykk:

1. Arbeide for økt samarbeid og nettverksbygging med aktører innen det visuelle feltet i Bergen, som Hordaland Kunstsenter, Wrap og nyetablerte VISP.
2. Videreutvikle kurstilbud og Tankerom i samarbeid med dagsentre og kunstnere.
3. Utvikle produksjon av formidlingsprogram og workshop innen visuelle uttrykk i samarbeid med enkeltkunstnere som et tilbud på dagsentre.
4. Tilby mindre vandreutstillinger med profesjonelle kunstnere på dagsentre.
5. Lansering av Kraftverk galleri på nett, med visuelle bidrag fra deltakere. Opprette en billedredaksjon med profesjonelle utøvere innen visuelle uttrykk for vurdering og godkjenning av bilder til nettgalleriet.

5.3.2 DELMÅL 2 TILGJENGELIGHET OG INKLUDERING

Tilgjengelighet og inkludering er en forutsetning for samfunnsdeltakelse. Et inkluderende samfunn med full likestilling og deltakelse og like muligheter for alle fordrer helhetlig tenkning. Universell utforming er ikke bare å bygge ned fysiske barrierer, men handler også om å legge til rette for sosial inkludering og å unngå sosial utestenging.

Tiltak tilgjengelighet og inkludering:

1. Mennesker med psykiske lidelser defineres inn som målgruppe i eksisterende tilskuddsordninger.
2. Tilrettelegge for integrering av personer i målgruppen i generelle kunst- og kulturtilbud.

5.3.3 DELMÅL 3: KUNNSKAP/KOMPETANSEHEVING

Tydeliggjøre på systemnivå at et likeverdig kunst- og kulturtilbud, hvor alle skal ha anledning til å oppleve et mangfold av kulturuttrykk, innebærer tilrettelegging til de som ikke på egenhånd makter å delta i ordinære tiltak.

Tiltak kunnskap/kompetanseheving:

1. Arrangere dialogkonferanser og kongresser som virkemiddel i erfaringsformidling. Nasjonal kongress november 2011 i anledning Kkphs 10 års jubileum.
2. Sikre møteplasser for formidling av fagkunnskap innen kunst, kultur og psykisk helse for ansatte innen kunst og kulturfeltet og avdeling psykisk helse samt instruktører innen ulike uttrykk – i forhold til voksne og barn/unge.

3. Opprette deltakerforum for erfaringsutveksling med deltakerne innen Kunst, kultur og psykisk helse.
4. Oppstart av Kunstfaglig fellesskap i 2010, en møteplass for kunst- og kulturfaglig utdannet personell ansatt i arbeid med mennesker med psykiske helseplager.
5. Arbeide for at Kunst, kultur og psykisk helse sitt idégrunnlag som et kunst- og kulturtilbud for målgruppen er tydelig på system og individnivå.
6. Utvikle samarbeidsrelasjoner og erfaringsformidling til kommuner og miljø utenfor Bergen i kraft av status som nasjonalt kompetansesenter med statlig finansiering.

5.3.4. DELMÅL 4: INFORMASJON OG SAMARBEIDSSTRUKTUR

Arbeide for intern og ekstern brobygging og informasjonsflyt hvor ansvarsfordeling er tydelig for de samarbeidende parter.

Tiltak informasjon og samarbeidsstruktur:

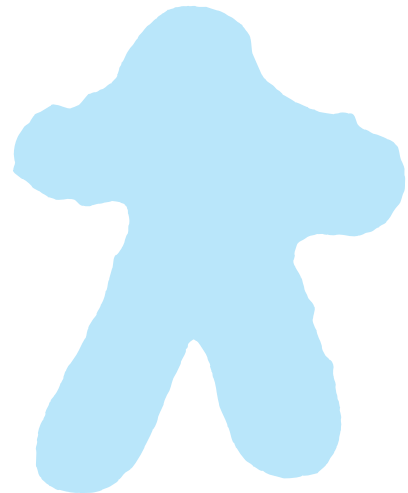
1. Klargjøre ansvarsfordeling mellom Kunst, kultur og psykisk helse, kulturkontor, avdeling psykisk helse og andre samarbeidspartnere når det gjelder informasjonsflyt, formidling og rekruttering av deltakere, ansvar for tilrettelegging, gjennomføring og evaluering av tiltak.
2. Arbeide for at alle avdelinger i Bergen kommune er kjent med Kunst, kultur og psykisk helse sitt arbeid.
3. Utarbeide informasjonsmateriell til systemnivå og potensielle deltakere.
4. Programmere halvårsplaner for tiltak i regi av Kunst, kultur og psykisk helse.
5. Arbeidet videreføres på nivå 2.

5.3.5. DELMÅL 5: BARN OG UNGE

Barn og unge skal tilbys opplevelser, mulighet for egenaktivitet og synliggjøring av egne arbeider innen ulike kunstneriske og kulturelle uttrykk.

Tiltak barn og unge:

1. Utvikle nettverk og samarbeidsrelasjoner med profesjonelle utøvere, aktører og institusjoner innen ulike kunstarter med tanke på tilbud til barn og unge.
2. Etablere bydekkende samarbeidsgruppe med representasjon fra kulturkontorene og avdeling psykisk helse.
3. Videreutvikle rekrutteringsarbeidet i forhold til barn og unge i samarbeid med avdeling psykisk helse og oppvekst.
4. Initiere til flere tilbud i regi av kunst- og kulturorganisasjoner for målgruppen.
5. Tilrettelegge for at flere barn og unge i målgruppen får tilbud om egenaktivitet og involvering i skapende arbeid – i samarbeid med profesjonelle aktører innen ulike kunstarter.
6. Tilrettelegge for integrering av barn og unge i målgruppen i eksisterende kunst- og kulturtiltak.

6. BUDSJETT

AMBISJON – SAMTLIGE TILTAK MED 1/3 FRA KULTUR OG 2/3 FRA HELSE OG INKLUDERING

Budsjett (alle i hele 1000)

TILTAK	2010	2011 ØKN	2012 ØKN	2013 ØKN	SUM
5.3.1 Delmål 1:					
Kunst/kulturaktiviteter og opplevelser					
Litteratur, tiltak: 1-5	300 000	400 000	450 000	450 000	450 000
Musikk, tiltak: 1-8	300 000	400 000	450 000	500 000	500 000
Visuelt felt, tiltak: 1-5	50 000	100 000	130 000	180 000	180 000
Scenekunst, tiltak 1-4	80 000	160 000	160 000	160 000	160 000
Delmål II					
Tilgjengelighet og inkludering					
Tiltak 1-2	100 000	150 000	150 000	150 000	150 000
Delmål III					
Kunnskap og kompetanseheving					
Tiltak 1-5	190 000	240 000	240 000	240 000	240 000
Delmål IV					
Informasjon og samarbeidsstruktur					
Tiltak 1-5	105 000	150 000	150 000	150 000	150 000
Delmål V					
Barn og unge					
Tiltak 1-6	500 000	500 000	500 000	500 000	500 000
Faste overføringer 9 dagsentre	225 000	225 000	225 000	225 000	225 000
Lønnsmidler leder inkl.avg.	650 000	650 000	650 000	650 000	650 000
Sum utgifter	2 500 000	2 975 000	3 105 000	3 205 000	3 205 000
«Inntekter/finansiering»					
Eksisterende ramme	1 950 000	1 950 000	1 950 000	1 950 000	1 950 000
Nye eksterne midler	100 000	575 000	705 000	805 000	805 000
NAV	450 000	450 000	450 000	450 000	450 000
SUM	2 500 000	2 975 000	3 105 000	3 205 000	3 205 000

7. KONKLUSJON

Planen realiserer bystyrets ønske om videreføring av arbeidet med Kunst, kultur og psykisk helse. Ved å videreutvikle kunst- og kulturtilbud til målgruppen vil byrårets vurdering være at det gis økt verdighet og mulighet for deltakelse i samfunnet for målgruppen.

Byrådet vil at Kulturbyen Bergen skal være preget av mangfold og toleranse og respekt for menneskers egenart og integritet.

Psykisk helse angår alle og i følge Opptrappingsplanen bør psykisk helse inn som tema i forhold til alle kommunens avdelinger. Nasjonale føringer i St.meld. nr. 48 Kulturpolitikk fram mot 2014 og kulturloven (av 1. august 2007) fastlegger det offentliges ansvar for kulturvirksomhet og det å sikre alle tilgang til et profesjonelt kunst- og kulturtilbud.

Lokale føringer for arbeidet er befestet i vedtatt strategisk kulturplan for Bergen 2003-2013 som sier at man skal tilby og tilrettelegge for kunst- og kulturopplevelser og deltakelse for *alle*, og i Kunstbyen Bergen 2008-2017, i del 3 vedrørende «Kunstnerarbeidsplasser».

Det tverrfaglige arbeidet innen Kunst, kultur og psykisk helse gir et mer helhetlig tjenestetilbud innen kunst og kultur til målgruppen, og gjør det lettere å ha kontinuitet og samordning i tilbudene – samtidig kan man bygge opp fleksible tjenester, som kan tilpasses mindre grupper, i overensstemmelse med brukerens behov.

Tverrfaglig arbeid, hvor likeverd i forhold til fagkunnskap og erfaringskunnskap er fokus, kan gi utfordringer knyttet til ulike fagtradisjoner og brukermedvirkning. Dette er i hovedsak et gode da det ofte er gjennom avdekning av uenigheter og konflikter at dialog og relasjoner kan oppstå. Dialog og kunnskapsformidling, tilretteleggerens fagkompetanse, og deltakernes erfaringskompetanse er den beste garantien for at en bygger opp et tjenestetilbud som fungerer innenfor et samfunnsmessig fellesskap.

Byrådet ser at en bedre koordinering av innsatsen overfor mennesker med psykiske helseplager gjennom tilrettelegging og avtalebasert samarbeid, også vil medføre bedre samhandling internt i kommunen og mellom de ulike tjenesteproduserende ledd.

Kunst, kultur og psykisk helse vil i hovedsak i neste 4 års periode utvikles innen nåværende kommunale budsjetteramme som utgjør totalt kr. 1 950 000,- hvorav ca 1/3 av budsjettmidlene ligger i det ordinære kulturbudsjettet og 2/3 fra overføringer via byrådsavdeling for helse og inkludering.

I budsjetterammen inngår lønnsmidler til prosjektleder 100 % stilling og andre deltidsstillinger totalt 0,8 stilling.

En utvidet budsjetteramme vil i hovedsak forsøkes hentet fra nasjonale midler slik som f.eks. Helse og rehabiliteringsmidlene og ulike støtteordninger rettet mot målgruppen. Videre er det en intensjon å videreføre samarbeidet med NAV, som finansierer aktivitetene i Tankerom.

I tillegg vil det være ressurser som i langt bedre grad kan gjøres tilgjengelig for målgruppen.

PLAN FOR KUNST, KULTUR OG PSYKISK HELSE 2010-2014

Bergen bystyre behandlet saken i møtet 25/01/10 sak 8-10 og fattet følgende vedtak:

1. Bystyret fastsetter plan for videreføring av Kunst, kultur og psykisk helse 2010-2014 slik det fremkommer i saksutredningen.
 2. Planens økonomiske rammer søkes innpasset i de årlige budsjetter.
- Merknad med flertall fremsatt i Komite for oppvekst

Pauline Søvik fremsatte på vegne av A følgende merknad som også fikk tilslutning fra FrP, SV, V og UAV:

Komite for oppvekst ber byrådet vurdere om den pedagogisk-psykologisk tjenesten (PPT) kan være en aktør som knytter flere barn og unge som kan ha nytte av det kulturtilbudet som skisseres i «Plan for videreføring av kunst, kultur og psykisk helse 2010-2014.»

Bystyrets behandling:

Ingen representanter tok ordet.

Votering:

Innstillingen ble vedtatt enstemmig.

Komite for kultur, idrett og næring behandlet saken i møtet 12/01/10 sak 5-10 og avga følgende innstilling:

Komiteens innstilling er likelydende med bystyrets vedtak.

Komite for oppvekst hadde saken til orientering i møtet 14/01/10 sak 9-10:

Komite for oppvekst tok saken til orientering.

Komite for helse og sosial hadde saken til orientering i møtet 13/01/10 sak 8-10:

Saken ble tatt til orientering.

Byrådet innstiller til bystyret å fatte følgende vedtak:

Byrådets og komiteens innstilling er likelydende.

